

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII SOCIETĂȚII CULTURALE „SENTINELA DE NORD“ DIN SANISLAU (jud. Satu Mare)

ZORA BELEAN — IOAN BELEAN

Apărută într-o zonă cu vechi și puternice tradiții culturale, ca urmare a existenței unui mediu intelectual românesc elevat în condițiile create de formarea statului național unitar român, Societatea Culturală „Sentinela de nord din Sanislău“, a pledat cu devotament patriotic pentru cultivarea dragostei față de limba și cultura românească pe meleagurile sătmărene.

Primele scoli românești au apărut aici în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, așa cum au fost cele din: Vezendiu (1720), Carei (1730), Dindești (1732), Sanislău (1735), Portița și Sânmiclăuș (1738), Moftinul Mic (1742), Istrău (1745)¹, etc. Existența unei rețele școlare bine organizate a impulsionat trimiterea unor tineri la studii superioare încă de timpuriu, astfel că în 1757 printre candidații veniți la Blaj să-și facă pregătirea de dascăli sunt prezenți și trei tineri din Sanislău². Această acțiune a continuat mai ales după înființarea Preparandiei românești din Oradea și a Liceului din Beiuș. Fenomenul cunoaște o amploare mai mare în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea astfel că numai în perioada 1871—1893 au studiat la Preparandia din Oradea peste 20 tineri din Sanislău și 9 din Ciumești, sate cu cel mai mare număr de preparanzi în această perioadă, numărul lor crescând în perioada 1894—1919.³

Din rândul acestor elevi s-au ridicat personalități pedagogice proeminente: Basiliu Kővári, profesor la Preparandia din Oradea între anii 1833—1838; Ioan Buteanu, a cărui familie se trage din Ciumești, profesor la Liceul din Beiuș din 1871 până în 1907, iar în perioada 1907—1914, director al Școlii Normale, în 1877 a scris „Gramatica limbii române“; Dr. Gheorghe Miculaș din Ciumești în 1904, profesor la Școala Normală din Oradea, pe care a organizat-o după modelul unor școli similare din Cluj, București, Arad, Deva, în 1913 a devenit director al acestei școli, iar după Unire, în 1919 a fost numit primul director al Învățământului Secundar din județul Bihor; Augustin Maghiar din Sanislău, profesor

¹ Arhivele Statului — Cluj-Napoca, fond. Comitat Satu Mare fascicula nr. 47 act nr. 419.

² Zenovie Piclîieșanu, Documente privitoare la istoria Școlilor din Blaj, în „Revista arhivelor“, 1926, nr. 4.

³ Florian Nica — „Părțile sătmărene“ și Preparandia din Oradea, în Satu Mare. Studii și comunicări 1986—1987 pag. 228.

la Liceul Premonstratensilor din Oradea în perioada 1900—1919;⁴ Vasile Chirvai, profesor la Preparandia din Oradea colaborator al lui Vasile Lucaciu în luptele naționale ale românilor sătmăreni⁵.

Intelectualitatea sanislăuană a avut tradiții privind activitatea în cadrul unor societăți culturale așa cum a fost în cazul „Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” („Astra”). Printre membrii fondatori ai „Astrei” s-a aflat și Dumitru Hosu directorul școlii din Sanislău, alături de alți sătmăreni care asemeni întregului popor român au salutat-o cu bucurie pentru că, „ea ne-a sădit conștiința puterii culturale a elementului nostru și au recunoscut în „Astra” ceea ce este și vrea să fie o stea călăuzitoare⁶. „Astra” își desfășura activitatea prin despărțăminte și agenturi, organizații ale asociației la nivelul județelor și comunelor subordonate unui Comitet central cu sediul la Sibiu. În februarie 1898 s-a constituit despărțământul sătmar al „Astrei” a cărui director a fost ales Gavril Lazăr de Purcăreț din Sanislău⁷, cunoscută personalitate sătmăreană, vechi luptător pentru dreptate și libertate națională. Manifestările „Astrei” de cea mai mare popularitate le constituiau adunările generale ce se organizau la nivelul despărțământului, fiind adevărate sărbători naționale românești, fapt ce determina autoritățile să le interzică, așa cum s-a întâmplat cu cea convocată pe 2 august 1900 la Sanislău⁸. Cu toată opoziția și măsurile de siguranță a autorităților locale, populația din comună în frunte cu intelectualitatea au organizat în 1901, sub îndrumarea „Astrei”, „mari manifestațiuni culturale și naționale care au lăsat urme adânci în sufletul populației românești din acest ținut⁹. Cu sprijinul „Astrei” au luat ființă biblioteci sătești în mai multe localități din Transilvania. Din lipsă de fonduri s-au făcut colecții și s-a lansat un apel la toți cărturarii din Transilvania pentru donații în fondul de cărți destinate înființării de biblioteci populare. Astfel au luat ființă mai multe biblioteci în comitatul Satu-Mare. Printre biblioteci cu peste 100 de volume este menționată în 1910 și biblioteca din Sanislău cu 103 volume¹⁰, având în patrimoniu și „Istoria pentru începutul românilor în Dacia” a lui Petru Maior, donată de cărturarul orădean Iosif Vulcan cu o dedicație a acestuia pe prima pagină.

Comuna Sanislău s-a afirmat ca o adevărată fortăreață a luptei naționale în perioada postdualistă prin activitatea unor proeminente personalități ale luptei românilor sătmăreni pentru apărarea ființei naționale. Demnă de remarcat este activitatea desfășurată de Gavril Lazăr

⁴ Dr. Iacob Radu — „Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari, Oradea, 1932, pp. 210, 221.

⁵ Florian Nica, op. cit., pag. 230.

⁶ Viorel Cibotă, „Documente privind mișcarea culturală Națională Românească din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Satu Mare, Vol. 5—6, 1981—1982, p.p. 369.

⁷ Transilvania — Sibiu 1898, p. 255.

⁸ Familia, Oradea Mare, 1900, nr. 29, pg. 348 și nr. 31, pag. 372.

⁹ Ioan Gherman, Plasa Carei, județul Sălaj, Carei 1937 p.p. 144, 145.

¹⁰ Transilvania, Sibiu, 1910, pag. 254.

de Purcăreț¹¹, fost membru în Partidul Național Român din Transilvania, participant la redactarea Memorandumului, făcând parte din delegația care a înaintat documentul, împăratului din Viena.

Activitatea sa a fost continuată după 1906, când a decedat, de Alexă Pop care în timpul înființării Episcopiei de Hajdudorog, ce urmărirea maghiarizarea populației românești prin biserică și școală, s-a situat în fruntea unor manifestații care au avut loc în Sanislău, Moftinul Mic, Culciu, Doba. În fața acestor acțiuni samavolnice săvârșite de emisarii hajdudorogului Alexa Pop a găsit un real sprijin în prietenii și colaboratorii săi: Teodor Mihăli, Ștefan Cicio Pop, Vasile Lucaciu, Constantin Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești¹².

Activitatea desfășurată în acest context se integrează în mod firesc în perpetua ascensiune a ideii de întregire politică-națională pe drumul spinos dar sigur care mergea inevitabil spre Alba Iulia. Această activitate evidențiază faptul că la granița de vest a românismului, sufletul național era viguros și aștepta doar ceasul izbăvirii, care nu a întârziat să vină.

Constituirea statului național unitar român și schimbările care au avut loc în viața economică, socială și politică a țării, în perioada care a urmat, s-a reflectat și în domeniul culturii, noul cadru teritorial și politic oferind condiții prielnice de dezvoltare stimulând activitatea tuturor instituțiilor culturale.

Pe acest fond s-a creat în Sanislău, în 1920, Societatea Culturală „Sentinela de Nord“ de către un grup de intelectuali și studenți din comună, dornici să contribuie la propășirea culturală a comunei. Activitatea societății a constat în: serbări culturale, cu programe artistice deosebit de atractive și variate, a susținut activitatea unei biblioteci cu peste 3 000 de volume, cultivând dragostea pentru lectură în rândul locuitorilor din comună, a inițiat cursuri de alfabetizare și a contribuit la construirea unui cămin cultural care a rămas până astăzi, un impunător lăcaș de cultură cu care se mândresc locuitorii comunei¹³. Intensificarea activității și sporirea popularității acesteia, a contribuit la editarea din iunie 1925 a unei reviste intitulată „Sentinela de Nord“ care apărea lunar, dar din motive financiare nu a apărut decât 5 sau 6 numere (cunoscându-se în prezent doar numărul 2 din iulie 1925).

Societatea activa pe baza unui statut legal aprobat de autoritățile statale, fiind condusă de un comitet ce avea în frunte un președinte, secretar, casier, bibliotecar și membrii. Comitetul era ajutat să-și exercite activitatea de o Comisie de control și Comisia de arbitrii¹⁴. Membrii acestor organisme se alegeau conform art. 24 din Statut pe timp de trei ani. În funcția de președinte al societății s-au aflat: avocatul Ioan Maghiaru (1920—1925), avocatul Ioan Haiș (1925—1934) și dr. Ioan Cosma (1934—

¹¹ Cf. Ioan Belean, Gavril Lazăr de Purcăreț, în *Cronica sătmăreană, Satu Mare*, 1981, pag. 2 și Viorel Ciubotă, *Aspecte ale mișcării memorandiste din județul Satu Mare (1892—1894)*, în „*Satu Mare — Studii și comunicări*“, 1980 pp. 203, 210.

¹² I. Ioan Ardeleanu Senior — *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni, Zalău*, 1938 p.p. 75—85.

¹³ Zora Belean — *Monografia comunei Sanislău*, 1980, p. 102.

¹⁴ „*Sentinela de Nord*“, Carei — iulie, 1925, nr. 2.

1940)¹⁵. Scopul declarat al societății a fost definit în articolul de fond al revistei „Sentinela de Nord” nr. 2 pe anul 1925 intitulat „Să fie lumină” în care se arată „că doresc făclia științei s-o răspândească printre acei ce și azi mai dibuiesc în întuneric” deoarece „poporul trebuie să iasă odată din haosul de neștiință ce-l învăluie din toate părțile” pentru a forma o generație solidă care să se impună tuturor și prin calitățile ei alese să facă ca cei netrebniți să cadă învinși de groaznicul iatagan al dreptății¹⁶. Autorul articolului, Grigore Pop, care era și redactorul șef al revistei, se evidențiază ca adept al propășirii prin cultură în scopul înlăturării mărețului ideal de dreptate și egalitate socială a omului din popor.

Intr-un alt articol „Tovărășiile țărănești” („Cooperativele”) sunt combătute ideile ce susțin că înfăptuirea reformei agrare ar fi o greșeală contribuind la scăderea producției agricole și la ridicarea prețurilor la aceste produse. Autorul ce semnează cu pseudonimul „Grănicerul” pledează pentru constituirea unor tovărășii țărănești de consum, de desfacere în comun și tovărășii de credit, adică bănci populare care să sprijine țăranii cu fonduri pentru cele necesare. Ideea este motivată cu exemple din vechiul Regat, unde țăranul consideră „viața fără cooperativă, ca și fără școală, ori biserică¹⁷”. Pledoaria pentru artă, pentru popularizarea operei torului careian Iosif Polyanski este făcută în articolul „Un artist”¹⁸. Este prezentat atelierul și preocupările artistului, fiind apreciat ca un mare talent în plină afirmare. Sunt invitați cititorii să-și cumpere tablouri pictate de acest artist, ele, reprezentând o valoare artistică deosebită. Revista are preocupări privind educația copiilor sesizând contradicțiile dintre generații, menționând rolul familiei în formarea personalității tânărului în reușita acestuia în viață. Articolul intitulat „Noua generație”¹⁹ se ocupă de această problemă, criticând, familiile ce nu se ocupă de educația copiilor și pledează pentru o educație mai rigidă în familie, astfel copilul „va ști și purta, stîmă părinților mai târziu”.

Societatea încurajează și creațiile literare, astfel în schița „Examenul”²⁰ se preocupă de prezentarea soartei unui tânăr elev conștiințios care fusese cel mai bun la învățătură din clasă, dar intimidându-se în timpul examenului nu reușește să răspundă la întrebările examinatorilor fiind singurul dintre colegi declarat repetent, uimindu-i pe aceștia și pe profesori.

Un act demn de laudă este prezentat în articolul „Compatrioți buni” în care se arată că deputatul în parlament dr. Vasile Chirvai a obținut transferul a 300 de volume de cărți de la Casa Școalelor din București, în fondul bibliotecii societății, iar de la Ministerul Instrucțiunii,

¹⁵ Zora Belean — op. cit. pag. 103.

¹⁶ Grigore Pop — Să fie lumină în „Sentinela de Nord”, Carei iulie, 1925, nr. 2, p. 2.

¹⁷ „Sentinela de Nord” — Carei 1925 nr. 2, p. 36.

¹⁸ Ibidem p.p. 7—8.

¹⁹ Ibidem p. 8.

²⁰ G. P. Dobanu — Examenul, în „Sentinela de Nord” Carei — 1925 nr. 2 p.p. 12.

un ajutor de 3 000 lei pentru a compacta cărțile deteriorate de cititori⁴. Este lăudat gestul nobil al acestui consătean care a înțeles să sprijine membrii societății care „și-a desfășurat steagul în scopul luminării și sfătuirii plugarului, nu numai din Sanislău ci ori (de) unde s-ar afla el²¹. În revistă sunt publicate și câteva anecdote pentru a crea o bună dispoziție cititorilor, iar pe ultimele 2 pagini „poșta redacției“.²² În dialogul cu cititorii se dă anunț pentru convocarea adunării generale de dare de seamă și alegeri pentru ziua de 19 iulie 1925 anunțându-se și ordinea de zi. Tot la această rubrică sunt lăudate inițiativele cetățenilor, Vasile Mureșan din Sanislău, membru al societății și Romul Mihalca din comuna Hurez care a donat câte 100 lei pentru întreținerea revistei acesta din urmă cerând să i se trimită și câte 20 de exemplare din fiecare număr al revistei pentru credincioșii săi. Acest lucru dovedește popularitatea de care s-a bucurat societatea și revista în județ. De asemenea, se mai anunță publicarea în numărul viitor (3) articolul „De la Dunăre“. Revista cuprindea 16 pagini, având redacția și administrația în Carei pe strada Episcopul Pavel“ nr. 43, iar tipărirea se făcea la Institutul de Arte grafice „Patria“ tot în Carei, str. Vasile Alecsandri nr. 10.

Societatea a avut legături puternice cu Despărțământul Carei al „Astrei“, reorganizat la 12 iunie 1923 cu sprijinul unui conducător al societății dr. Zenobie Pâclăieșanu. Din 1924 ființează în Sanislău un cerc al Astrei, având ca președinte pe farmacistul Augustin Szabó și casier pe Ioan Tanca. Activitatea Astrei în comună s-a împletit strâns cu a societății „Sentinela de Nord“ constând într-o intensă propagandă culturală în scopul cultivării dragostei pentru tradițiile limbii și cultura românească.

La 4 noiembrie 1928 adunarea generală a Despărțământului Carei al Astrei s-a ținut la Sanislău, constituind o adevărată sărbătoare națională, pentru românii din această zonă.²³ O cooperare fructuoasă între cele 2 societăți s-a realizat în scopul construirii Căminului cultural din Sanislău. „Astra“, ce avea fonduri însemnate, a contribuit cu suma de 231 334 lei în 1936 pentru cumpărarea de materiale de construcție, în timp ce tinerii membri ai societății au asigurat forța de muncă. Din 1928 până în 1942, președinte al Cercului „Astra“ din Sanislău, a fost Iosif Pataki, fost învățător, apoi paroh și protopop în Sanislău.²⁴

Prin activitatea desfășurată, societatea culturală „Sentinela de Nord“ a contribuit la ridicarea nivelului de cultură al locuitorilor de pe aceste meleaguri. Răspândirea cărții în rândul sătenilor, organizarea unor serbări, șezători, etc., a atras în sfera activității ei, populația din comună și din zonă, oferind numeroase momente plăcute cu profunde valențe educative.

În revista „Sentinela de Nord“, prin problematica abordată, are un caracter cvasienciclopedic, având în perimetrul preocupărilor și promovarea tinerelor talente.

²¹ „Sentinela de Nord“, Carei, 1925, nr. 2 p. 12.

²² Ibidem — p.p. 15—16.

²³ I. Gherman, op. cit., p. 145.

²⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe — Române reg. de casă pe anii 1924—1942.

**ASPECTS DE L'ACTIVITÉ DE LA SOCIÉTÉ CULTURELLE
„SENTINELA DE NORD“ DE SANISLĂU**

(Résumé)

La société culturelle „Sentinela de Nord“ a été constituée à Sanislău en 1920 pour un groupe d'intellectuels et étudiants de la même localité. Le but de celle-ci comme l'on voit de l'article de fond de la revue au même, nome était celui de cultiver l'amour pour la langue et la culture roumaine, de hisser le niveau culturel des habitants de la zone. La société a activé jusqu'en 1940.